

บทความวิจัย (Research Article)

ความพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากการค้าชายแดน ไทย – กัมพูชา :
กรณีศึกษาจังหวัดสระแก้วEconomic Dependency Analysis of Border Trade between
Thailand – Cambodia (A Case Study of Srakeaw Province)ชลิศา รัตตาราม* และสมชาย เบ็ญจวรรณ
Chalisa Rattarasam* and Somchai Benjawan

บทคัดย่อ

การค้าชายแดน ไทย – กัมพูชา ทั้งโดย รูปแบบและทิศทางการค้า ตลอดจนแนวโน้มของการค้า ณ ด่าน อรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์ที่สุด ทั้งด้วย ขนาด ระดับ และมูลค่าทางการค้าที่สูงที่สุดเป็น อันดับ 3 ของประเทศ รองลงมาจาก อันดับ 1 ด่านสะเตา และ อันดับ 2 ด่านปาดังเบซาร์ โดยมีตลาดโรงเกลือเป็น ตลาดการค้าที่สำคัญของไทย ความพึ่งพาทางเศรษฐกิจ จากการค้าชายแดน ไทย – กัมพูชา ใช้ทฤษฎีพึ่งพา ทฤษฎี ระบบโลก และทฤษฎีโลกาภิวัตน์ เป็นหลักในการวิเคราะห์ด้วยวิธีวิทยาในการวิจัย (Research Methodology) ทั้งในเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และในเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) ด้วยการใช้สถิติเชิงพรรณนาความ (Descriptive Approach) ผลการศึกษาสรุปออกมาเป็น 2 แนวทาง สรุปได้ว่า 1) ในเชิงปริมาณ พบว่าธุรกิจการค้าในตลาดโรงเกลือ การเข้า – ออก ด้านการค้าชายแดนของ ประชาชนชาวกัมพูชา และการให้อนุญาตแก่รถยนต์นั่งส่วนบุคคล และรถโดยสารสาธารณะ ของชาวกัมพูชา มีความสัมพันธ์ต่อ มูลค่าการค้าสินค้าไทยที่ผ่านเข้าไปในกัมพูชา ในส่วนของแบบสอบถาม 3 ประเภทสำหรับชี้บ่ง ให้ข้อสรุปที่ตรงกันว่า กัมพูชาพึ่งพาไทย มากกว่าที่จะเป็น ไทยพึ่งพากัมพูชา จากปริมาณ ขนาด และระดับการค้าไทย – กัมพูชา สำหรับผู้ทำการค้าในตลาดโรงเกลือ ให้ข้อสรุปว่า กัมพูชาพึ่งพาไทย ในด้านสินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้า แพชั่น รวมทั้งการแพทย์และการสาธารณสุขของไทย ส่วนไทยพึ่งพากัมพูชา ในด้านการโรงแรมและการท่องเที่ยว เพราะว่ามีกรุ๊ปทัวร์ของไทยเข้าไปอยู่เรื่อยๆ แต่เมื่อศึกษาด้วยความคิดเห็น พบว่า โดยเฉลี่ยแล้ว กัมพูชาพึ่งพาไทย สำหรับชาวกัมพูชา ให้ข้อสรุปว่า กัมพูชาพึ่งพาไทย 2) ในเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depths Interview) มีแนวโน้มว่า กัมพูชาพึ่งพาไทยจากการค้าชายแดน อย่างไม่อาจถ่วงถอยได้ สืบเนื่องมาจากการพัฒนา ถนนและปรับปรุงระเบียบวิธีการขนส่งผ่านแดน การเปิดจุดตรวจด่านศุลกากร และสถิติการตรวจคนเข้าเมืองของชาว กัมพูชาในทุกมิติที่เกี่ยวข้อง เมื่อนำผลการศึกษาทั้ง 2 ส่วน มาวิเคราะห์โดยอิงหลักการทางทฤษฎี พบว่า ใน ความสัมพันธ์บนระนาบเชิงเดียวทางประวัติศาสตร์ ระหว่างไทย – กัมพูชา นั้น ทุกสิ่งขึ้นอยู่กับหลักการจักรวรรดินิยม ทางเศรษฐกิจ (Economic Imperialism) เป็นความพึ่งพาทางโครงสร้าง (Structural Dependency) ที่กัมพูชาขึ้นต่อ ไทย ตามแนวคำอธิบายของทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) และเป็นการครอบงำกัมพูชาโดยอำนาจการเป็นเจ้าของ

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสยาม กรุงเทพฯ 10160

Business Administration Faculty, Siam University, Bangkok 10160

*Corresponding author; email: dr.chalisa.2017@gmail.com

(Received: 22 June 2020; Revised: 12 March 2021; Accepted: 29 March 2021)

DOI: <https://doi.org/10.14456/psruhss.2022.49>

ผู้ครอบครองในทางเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างไม่เสมอภาคต่อกัน (Hegemony / Rivalry) ตามแนวคำอธิบายของทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) มากกว่าที่จะเป็น การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation) กล่าวโดยสรุป สภาวะการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ จากการค้าชายแดน ไทย – กัมพูชา เกิดขึ้น

คำสำคัญ: ความพึ่งพาทางเศรษฐกิจ การค้าชายแดน ไทย – กัมพูชา ทฤษฎีพึ่งพา

Abstract

The Thailand–Cambodia Border Trade with its patterns and trends, including the normal trade at Aranyaprathet, Srakaew Province, is the best example of completeness in terms of size, level and volume of trade. Aranyaprathet has been allocated as the top 3 following successful border trades in addition to Sadao and Padang Besar. In fact, Rong Klea Market is the most important market for Cambodia. To study the economic dependency between Thailand – Cambodia Border Trade, in this research we have used the Dependency Theory, World System Theory, and Globalization Theory, with regard to both Qualitative and Quantitative Research Methodology Approaches. The results of our research are as the following: 1) Quantitative Approach; Rong Klea Market’s trading business represents inbound and outbound number of Cambodian citizens. And the permission for Cambodian for inbound and outbound in private Cambodia cars and public Cambodian buses. By the relations in volume of border trade passing through Cambodia. Three types of questionnaires for shipping agent, the Cambodian businessmen and entrepreneurs and Cambodian citizens represent the situation in Thailand – Cambodia’s border trade that Cambodia depends on Thailand by the economic dependency. 2) Qualitative Approach: After conducting a couple of in –depth interviews, it was understood that Cambodia depends on Thailand continuously. From the development in roads’ networking and transport’s regulations and measurements for border trade including with customs checking point at Aranyaprathet in variety of dimensions represent that Cambodia depends on Thailand. From the research results analyzed beyond the historical background between Thailand – Cambodia, everything still stands on Economic Imperialism. It is the structural dependency that Cambodia depends on Thailand with the description by using Dependency Theory. And it shows the economic dominance by economic and political hegemonic power. These relations represent the situation in Hegemony –Rivalry by the description of World System Theory more than Cultural Assimilation. The conclusions of this research are economic dependency occurred from Thailand – Cambodia Border Trade.

Keywords: Economic dependency, Thailand – cambodia border trade, Dependency theory

บทนำ

การค้าชายแดนนอกจากจะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ประเทศจำนวนมหาศาลแล้วยังเป็นกลไกระดับประเทศยามเศรษฐกิจโดยรวมมีปัญหา (Little, 2005: 1-23.; Titeca, 2012: 47-63; Womack, 1994: 495-512) แสดงบริบทโลกาภิวัตน์ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาว่า “การค้าชายแดนในภูมิภาคต่างๆ ของโลกได้ขยายตัวอย่างมาก การค้าชายแดนที่เคยจำกัดอยู่ในแวดวงการค้าของท้องถิ่นพุ่งสูงขึ้นทั้งในเชิงปริมาณ ประเภทของสินค้า การ

ก่อให้เกิดการลงทุน และการจ้างงานต่อเนื่อง การค้าชายแดนได้ดึงเอากลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่ไม่ได้อยู่ที่ชายแดนเข้ามา มีบทบาทในพื้นที่ชายแดนและการค้าชายแดนได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการค้าระหว่างประเทศอย่างแยกไม่ออก (Coplan, 2010: 53-64) ความสัมพันธ์ไทย - กัมพูชา ในทางเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างใกล้ชิด ปัจจุบันมีคนไทยอาศัยอยู่ในกัมพูชาประมาณ 495 คน ส่วนใหญ่เข้าไปประกอบธุรกิจส่วนตัว อาทิ โรงแรม ร้านอาหาร และค้าขาย ประเทศไทยถือเป็นคู่ค้าที่สำคัญและเป็นผู้ลงทุนรายใหญ่ในกัมพูชา แต่โดยที่ระบบการบริหารจัดการภายในของกัมพูชา อาทิ การจัดเก็บภาษี การส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน ความโปร่งใส ฯลฯ ยังขาดมาตรฐานและไม่เป็นสากล ทำให้การค้าและการลงทุนของไทยในกัมพูชามีต้นทุนสูงและเติบโตช้าซึ่งไม่สอดคล้องกับศักยภาพและสถานะทางเศรษฐกิจของไทย ทั้งนี้ รัฐบาลสองฝ่ายได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและตกลงที่จะร่วมมือกันเร่งรัดการแก้ไขปัญหาและลดอุปสรรคด้านการค้าและการลงทุนระหว่างกันให้ปรากฏผลที่เป็นรูปธรรมต่อไปมูลค่าการค้าทวิภาคีไทย - กัมพูชา สินค้าส่งออกที่สำคัญของไทย ได้แก่ สินค้าอุตสาหกรรมการเกษตร ยานพาหนะ อุปกรณ์และส่วนประกอบสินค้าเชื้อเพลิง วัสดุก่อสร้าง เครื่องดื่มและเครื่องดื่มบำรุงกำลัง สิ่งทอ เคมีภัณฑ์ สินค้าอุปโภคบริโภค พลาสติกและผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้า ส่วนสินค้าสำคัญที่นำเข้าจากกัมพูชา ได้แก่ เหล็ก เหล็กกล้า และผลิตภัณฑ์ไม้แปรรูป ผลิตภัณฑ์จากไม้ สินค้าการเกษตร สินค้าประมงและปศุสัตว์ สิ่งทอ ยานพาหนะ อุปกรณ์และส่วนประกอบเครื่องจักรไม่ใช้ไฟฟ้า ผลิตภัณฑ์โลหะ ผลิตภัณฑ์กระดาษ สินค้าอุตสาหกรรมการเกษตรการค้าชายแดน หมายถึงการค้าระหว่างประเทศที่มีชายแดนติดกัน เป็นระบบ เศรษฐกิจที่มีความสำคัญทั้งต่อพื้นที่ชายแดน และต่อประเทศโดยรวม ในหลายประเทศจักรกรีซ สันตนิ (2561: 168 -179) เสนอรายละเอียดไว้ว่า “ชายแดนกับการค้ามีความสัมพันธ์กัน ความเป็นชายแดนเกิดจากการขีดเส้นเขตแดนลงบนพื้นที่ซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างสองพื้นที่ ทั้งด้านอธิปไตย การเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ เงินตรา และภาษี ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างสองดินแดนเป็นตัวกระตุ้นหลักที่ก่อให้เกิดความพยายามในการใช้ประโยชน์จากความแตกต่างเหล่านั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์จากทรัพยากร แรงงาน การผลิต การบริโภค จักรกรีซยังเน้นอีกว่า ลักษณะจำเพาะของชายแดนมีผลกับรูปแบบและวิธีการค้าชายแดนด้วย ลักษณะจำเพาะของชายแดนอาจหมายถึงลักษณะทางกายภาพ เช่น ภูมินิเวศ และทรัพยากร ชายแดนที่เป็นทะเลทราย ป่าเขามหาสมุทร หรือแม่น้ำ ย่อมมีการควบคุมและการค้าที่มีลักษณะแตกต่างกัน ลักษณะจำเพาะของชายแดนอีกลักษณะหนึ่ง อาจเรียกว่าลักษณะเชิงโครงสร้างระหว่างรัฐ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างเชิงประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ความแตกต่างในแต่ละด้านล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดประเด็นปัญหาในระดับและรูปแบบแตกต่างกัน การค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ได้เริ่มต้นขึ้นในระยะแรก เพื่อสร้างความร่วมมือในด้านแรงงานและการค้า โดยเน้นการแก้ไขปัญหาทางการค้าร่วมกันกับไทย ระยะที่ 2 ช่วง พุทธศักราช 2531 - 2545 เพื่อสร้างความร่วมมือผ่านกลไกทวิภาคี จากการเปิดเขตการค้าเสรี เข้าสู่ระยะที่ 3 เพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน จากการผ่านความร่วมมือในระดับพหุภาคี โดย Ayeyarwady, Chao Praya, Mekong Economic Cooperation Strategies (ACMECS) และในระยะที่ 4 ซึ่งเป็นระยะปัจจุบัน คือ เพื่อสร้างความร่วมมือการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ผ่านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC)

ไทย - กัมพูชา เน้นย้ำถึงการบรรลุเป้าหมายการค้าที่ 15,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ภายในปี พุทธศักราช 2563 แนวทางสำคัญเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ที่จะส่งเสริมการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding: MOU) มีการลงนามในบันทึกความร่วมมือทางวิชาการ (Memorandum of Understanding) ระหว่างอธิบดีกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ และอธิบดีกรมส่งเสริมการค้าของกัมพูชา เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสทางธุรกิจ การจัดกิจกรรมร่วมกัน การส่งเสริมผู้ประกอบการเข้าร่วมงานแสดงสินค้านานาชาติ การแลกเปลี่ยนคณะผู้แทนการค้า การอบรมผู้ประกอบการขนาดเล็กและขนาดกลางในเศรษฐกิจยุคใหม่ในการปรับตัวสู่ยุคอุตสาหกรรม 4.0 และเศรษฐกิจดิจิทัล และการอำนวยความสะดวกทางการค้า รวมทั้งผู้แทน

ภาคเอกชนของไทยกับกัมพูชาได้ลงนามใน MOU อีก 6 ฉบับ เกี่ยวกับความร่วมมือในธุรกิจแฟรนไชส์ 2 ฉบับ และความร่วมมือในธุรกิจการกระจายสินค้า 4 ฉบับ) ยุทธศาสตร์การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองหน้าด่านชายแดนไทยและกัมพูชา โดย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์กัมพูชา เพื่อสร้างความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” และขยายการค้าการลงทุนระหว่างกันโดยเฉพาะบริเวณชายแดนที่มีพื้นที่ติดต่อกัน กำหนดให้จังหวัดชายแดนสระแก้ว - บันเตียเมียนเจย เป็นพื้นที่นำร่อง รวมทั้ง ให้จัดตั้งคณะกรรมการการค้าชายแดน มีอธิบดีกรมการค้าต่างประเทศของไทย และอธิบดีกรมการค้าระหว่างประเทศของกัมพูชา เป็นประธานร่วม เพื่อขับเคลื่อนการเชื่อมโยงเศรษฐกิจเมืองหน้าด่านชายแดนไทยและกัมพูชาให้เป็นรูปธรรม

ความเป็นมาของการวิจัย (Historical Background)

การค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ได้เริ่มต้นขึ้นในระยะแรก เพื่อสร้างความร่วมมือในด้านแรงงานและการค้า โดยเน้นการแก้ไขปัญหาทางการค้าร่วมกันกับไทย ระยะที่ 2 ช่วง พ.ศ. 2531 - 2545 เพื่อสร้างความร่วมมือผ่านกลไกทวิภาคี จากการเปิดเขตการค้าเสรี เข้าสู่ระยะที่ 3 เพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน จากการผ่านความร่วมมือในระดับพหุภาคี โดย ACMECS และในระยะที่ 4 ซึ่งเป็นระยะปัจจุบัน คือ เพื่อสร้างความร่วมมือการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ผ่านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC) ไทย - กัมพูชา เน้นย้ำถึงการบรรลุเป้าหมายการค้าที่ 15,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ภายในปี พ.ศ. 2563 โดยมีแนวทางสำคัญเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ที่จะส่งเสริมการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ซึ่งได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding : MOU) ยุทธศาสตร์การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองหน้าด่านชายแดนไทยและกัมพูชา กับนายปาน สรศักดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์กัมพูชา เพื่อสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และขยายการค้าการลงทุนระหว่างกันโดยเฉพาะบริเวณชายแดนที่มีพื้นที่ติดต่อกัน ซึ่งกำหนดให้จังหวัดชายแดนสระแก้ว - บันเตียเมียนเจย เป็นพื้นที่นำร่อง รวมทั้งให้จัดตั้งคณะกรรมการการค้าชายแดน ซึ่งจะเมื่ออธิบดีกรมการค้าต่างประเทศของไทย และอธิบดีกรมการค้าระหว่างประเทศของกัมพูชา เป็นประธานร่วม เพื่อขับเคลื่อนการเชื่อมโยงเศรษฐกิจเมืองหน้าด่านชายแดนไทยและกัมพูชาให้เป็นรูปธรรม

เนื่องจากการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ที่ด้านการค้ารัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นจุดที่มีการขยายตัวทางการค้าโดยสินค้าเข้าสู่กัมพูชาสูงที่สุด ในบรรดาด้านการค้าชายแดน ไทย - กัมพูชา ทั้งหมด จึงเป็นที่มาของความสนใจที่จะศึกษาถึงการเคลื่อนย้ายสินค้าไทยเข้าสู่กัมพูชาและในทางกลับกัน ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่า สินค้าไทยส่งออกไปยังกัมพูชาในปริมาณที่มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเกิดความนิยมในสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าแฟชั่นของไทยสมัยใหม่ออกไปอย่างกว้างขวาง ในหมู่ชาวกัมพูชา

ปัญหาของการวิจัย

รูปแบบการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา มีลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือ (1) เพื่อการนำไปบริโภค (2) มีวิธีการชำระค่าสินค้าเป็นเงินสด (3) เป็นการค้าแบบชายฝาก ซึ่งเป็นการให้สินเชื่อบริหารจัดการโดยอาศัยความไว้วางใจระหว่างกัน (4) เป็นการค้าแบบต่างตอบแทน ประกอบด้วย Import License, Border Trade, Counter Trade และ Normal Trade โดยพบว่า รูปแบบการค้าส่วนใหญ่ที่กัมพูชาใช้กันอยู่ในขณะนี้ คือ การค้าชายแดน (Border Trade) โดยรวมการค้าชายแดนกับการค้าเพื่อการบริโภคของประชาชนมารวมกันไว้ ซึ่งใช้วิธีการผ่านแดนอย่างถูกต้อง มากกว่าที่จะเป็นการลักลอบการค้า

แนวโน้มความสัมพันธ์ทางการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา พบว่า กัมพูชาได้ตกลงร่วมกันกับไทยในการดำเนินงานด้านต่างๆ รวมทั้งสิ้น 17 รายการ โดยพบว่า ฝ่ายไทยเป็นฝ่ายที่ให้ความร่วมมือแก่กัมพูชาแทบทั้งสิ้น เช่น ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ความตกลงด้านการค้า เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การปราบปรามยาเสพติด การลักลอบขนสิ่ง สินค้าวัฒนธรรม (เครื่องนุ่งห่มแฟชั่น เครื่องประดับ เครื่องหนัง วารสารนิตยสาร เพลงไทย เป็นต้น) ข้าม

เขตแดนไทย การเกษตร การจ้างแรงงาน การศึกษา และอื่นๆ อีกมาก ดังนั้น จึงน่าที่จะได้มีการศึกษาวิจัยในด้านอิทธิพลของธุรกิจการค้าและธุรกิจบริการของไทยในด้านต่างๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติและความพึงพอใจในสินค้าและบริการของไทยที่มีต่อชาวกัมพูชา

ส่วนการจัดจำหน่ายและการกระจายสินค้าไทยในกัมพูชา โดยหลักแล้วมี 2 ประการ กล่าวคือ (1) สินค้าอุปโภคบริโภคจากไทย ผู้นำเข้าชาวกัมพูชา หรือผู้ส่งออกชาวไทย จะนำสินค้าจากไทยไปกระจายให้กับร้านค้าส่ง ซุปเปอร์มาร์เก็ต มินิมาร์ท 35 เพอร์เซ็นต์ และร้านค้าปลีกในเมืองต่างๆ 30 เพอร์เซ็นต์ ที่เหลือจะเป็นการส่งขายต่อไปยังประเทศเวียดนาม โดยการ (ก) กระจายสินค้าจากส่วนกลางที่กรุงเทพมหานคร หรือกระจายสินค้าจากนิคมอุตสาหกรรมในภาคกลาง หรือ (ข) กระจายสินค้าจากจังหวัดในภาคตะวันออก หรือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2) สำหรับสินค้าวัสดุก่อสร้างนั้น ผู้นำเข้าชาวกัมพูชาจะเป็นผู้จัดจำหน่ายเอง โดยจะกระจายสินค้าต่อไปยังตัวแทนขาย และร้านค้าปลีก รวมทั้ง กระจายสินค้าจากการขายโดยตรงให้กับผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะการขนส่งสินค้าผ่านเส้นทาง R1 จาก กรุงเทพ - อัญประเทศ - ปอยเปต - ศรีโสภณ - พระเวท (กัมพูชา) - วิงเตา (เวียดนาม)

ในด้านการชำระเงินสำหรับการค้าชายแดน จะมีการชำระค่าสินค้าด้วยเงินสด ในรูปสกุลเงินบาท หรือ ดอลลาร์สหรัฐ หรือถ้าเป็นการซื้อขายจำนวนมาก จะชำระค่าสินค้าด้วยทองคำแท่ง หรือด้วยการโอนเงินทางโทรเลข (Telegraphic Transfer - T/T) ผู้ส่งออกไทยจะส่งสินค้าให้แก่ชาวกัมพูชา ก่อน ด้วยการให้เครดิตทางการค้าเป็นระยะเวลาหนึ่ง เมื่อถึงกำหนดที่จะต้องชำระเงิน ผู้นำเข้าชาวกัมพูชาจะโอนเงินทางโทรเลขกลับมาให้ผู้ส่งออกชาวไทย การชำระเงินอีกวิธีหนึ่ง คือ ผู้ส่งออกชาวไทยจะส่งสินค้าไปให้ผู้นำเข้าชาวกัมพูชาและให้เครดิตทางการค้าเป็นระยะเวลาหนึ่ง เมื่อครบกำหนดจ่ายเงินแล้ว ก็จะมีนายหน้าของกัมพูชาเข้ามาชำระเงินให้กับผู้ส่งออกชาวไทยแทนผู้นำเข้าชาวกัมพูชา โดยเรียกระบบนี้ว่า “โปกก๊วน”

เนื่องจาก การค้าชายแดน ไทย - กัมพูชา ทั้งโดย รูปแบบและทิศทางการค้า ตลอดจนแนวโน้มของการค้า และการค้าผ่านแดน ณ ด่านอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นตัวอย่างที่สำคัญตัวอย่างหนึ่งของการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ซึ่งแตกต่างไปจากการค้าผ่านแดนในภูมิภาคอื่นๆ ของไทย โดยพบว่า การค้าชายแดนไทย - กัมพูชา เป็นการค้าด้วยมูลค่าส่งออกสุทธิมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ การขึ้นต่อ - การเสียเปรียบ เป็นการพึ่งพาสินค้าไทยในเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ตามทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) และทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) (กล่าวใน Wallerstein (1974) (1979) (1980) (1991)) เมื่อมองในมิติที่ว่า ไทยเป็นศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจ และกัมพูชาถูกดึงดูดเข้าหาไทย ในฐานะจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Imperialism) หากมีการตั้งข้อสังเกตว่า วัฒนธรรมจากสื่อโทรทัศน์วิทยุ (Popular Culture) (กล่าวใน กาญจนา แก้วเทพ, 2544) ที่หล่อหลอมการบริโภคสินค้าไทย ซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัด จากวัฒนธรรมการแต่งกายสมัยนิยม จากการเลือกซื้อเสื้อผ้า - เครื่องใช้ - เครื่องหนัง - เครื่องประดับ ของไทย ในตลาดโรงเกลือ และร้านค้าปลอดอากรที่อยู่บริเวณด่านอรัญประเทศ รวมทั้ง ความนิยมในสินค้าอุปโภคบริโภคของไทยที่ขนส่งโดยรถบรรทุกขนาดใหญ่ผ่านพรมแดนเข้าสู่กัมพูชาเป็นจำนวนมากทุกวัน สะท้อนให้เห็นถึง อิทธิพลทางการค้าของไทยที่มีต่อกัมพูชา

เหล่านี้จึงเป็นที่มาของการศึกษาว่า การค้าชายแดน ก่อให้เกิดความพึ่งพาทางเศรษฐกิจ หรือไม่ อย่างไร ขอบเขตของการศึกษา จำกัดอยู่ในแวดวงของการค้าชายแดน ไทย - กัมพูชา ณ ด่านการค้าอรัญประเทศ และในตัวเมือง จังหวัดสระแก้ว เป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์

1. เพื่ออธิบายความพึ่งพาและการเป็นเมืองบริวารทางเศรษฐกิจ จากการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา

2. เพื่อสะท้อนให้เห็นถึง อิทธิพลทางการค้าของไทยที่มีต่อประเทศกัมพูชา และอิทธิพลทางความคิดของสินค้าและธุรกิจไทยที่มีต่อชาวกัมพูชา จากการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา

3. เพื่อเป็นตัวแทนของการศึกษาทิศทางการค้าชายแดนไทย ที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้าน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของข้อมูล

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

(ก) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) 3 ประเภท ประกอบด้วย (1) ผู้ประกอบการค้าในตลาดโรงเกลือ บ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ (2) ซิปป์และตัวแทนออกของ ด่านพรมแดนบ้านคลองลึก อรัญประเทศ และที่สถานีขนส่งสินค้ารถบรรทุกหน้าศาลากลางที่ 2 ซึ่งเป็นจุดตรวจรถบรรทุกขนาดใหญ่ที่นำสินค้ามาผ่านด่านพรมแดนเข้าไปในประเทศกัมพูชา (3) ชาวกัมพูชาที่เดินทางเข้า – ออก หน้าด่านการค้าบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(ข) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depths Interviews) ด้วยชุดคำถามที่กำหนดขึ้นเป็นแบบเดียวกัน โดยการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key Informants) ของจังหวัดสระแก้ว ที่มีต่อการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา

ขอบเขตของเวลา

ระยะเวลาดำเนินการวิจัยรวมทั้งสิ้น 7 เดือน โดย เริ่มต้น ในเดือนสิงหาคม 2562 และสิ้นสุด ในเดือนกุมภาพันธ์ 2563

ขอบเขตของพื้นที่

การลงพื้นที่เพื่อการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ในครั้งนี้ มีพื้นที่เก็บข้อมูล รวม 2 แห่ง ซึ่งประกอบด้วย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งหมายถึง ด่านพรมแดนบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยศึกษาข้อมูลด้านการค้าจากการใช้แบบสอบถามทั้งกับชาวไทยและชาวกัมพูชา ข้อมูลด้านการผ่านพิธีการศุลกากรและการออกของที่หน้าด่าน โดยสอบถามซิปป์และตัวแทนออกของ ในบริเวณเดียวกัน กับด้านการค้าชายแดน ศึกษาข้อมูลการเดินทางเข้า – ออก ของชาวไทย – ชาวกัมพูชา รวมถึง การเคลื่อนย้ายและการไหลเข้า – ออก ของแรงงานต่างด้าวชาวกัมพูชา ตลาดโรงเกลือ โดยศึกษาข้อมูลด้านการค้าและการซื้อขายสินค้าให้กับชาวกัมพูชา สถานีตรวจรถบรรทุกสินค้า โดยสอบถามซิปป์และตัวแทนออกของอำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วยสำนักงานขนส่งจังหวัดสระแก้ว โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ขนส่งจังหวัด และข้อมูลทุติยภูมิที่ได้รับอีกเป็นบางส่วน และ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสระแก้ว โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์พาณิชย์จังหวัด และข้อมูลทุติยภูมิที่ได้รับอีกเป็นบางส่วน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ได้เรียนรู้ถึง สถานการณ์การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา จากกรณีศึกษาจังหวัดสระแก้ว อย่างเป็นองค์รวม
- (2) ได้เรียนรู้ถึง ปัจจัยและองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งพาจากการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา อย่างเป็นด้าน
- (3) ได้สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์การขึ้นต่อ (Subordinates - Dominant) ทั้งโดย อิทธิพล และทัศนคติ จากความพึ่งพาทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์อย่างเป็นเมืองบริวารของกัมพูชาที่ขึ้นต่อไทยในระบบโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) ผู้ศึกษาได้กำหนด ประชากรในการวิจัย (Population) จากรายงานที่ปรากฏในหลักฐานทะเบียนพาณิชย์ และการผ่านพิธีการศุลกากร ของจังหวัดสระแก้ว จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางการค้าชายแดน จากการศึกษาสำรวจเบื้องต้นในปี พ.ศ. 2562 ที่ด้านการค้าชายแดนอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว และ กำหนด กลุ่มตัวอย่าง (Sampling Size) จากจำนวนประชากรที่มีอยู่ ด้วยการเก็บข้อมูลแบบ Accidental Random Sampling โดยใช้สูตรการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ด้วย ทาโร ยามาเน กำหนดระดับความเชื่อมั่น ร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ร้อยละ 5 ด้วยสูตร $n = N / 1 + N \cdot e^2$

เมื่อกำหนดให้

n คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

N คือ จำนวนประชากร

e คือ ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้

(1) บริษัทขนส่งสินค้า และ ผู้รับจัดการขนส่ง ชิปปิ้ง และตัวแทนออกของ ที่ทำธุรกิจขนส่งและออกของ ณ ด่านพรมแดนบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จำนวน 21 ราย โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง เป็น บริษัทขนส่ง (เท่าที่สามารถติดตามได้) จำนวน 15 ราย ด้วยวิธีการ Accidental Random Sampling และใช้ ชิปปิ้ง และตัวแทนออกของ ทั้งหมด 21 ราย (ประชากรวิจัยในจังหวัดสระแก้ว) รวมทั้งสิ้น 36 ราย

(2) ชาวกัมพูชา ที่หน้าด่านพรมแดนมิตรภาพ ไทย – กัมพูชา ไม่ทราบจำนวนประชากร โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการ Accidental Random Sampling รวมทั้งสิ้น 50 ราย

(3) เจ้าของร้านค้าที่ขายสินค้าให้กับชาวกัมพูชาที่ตลาดโรงเกลือ 482 ราย โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการ Accidental Random Sampling รวมทั้งสิ้น 50 ราย

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depths Interviews) ศึกษาโดยการใช้แบบคำถามสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับบุคคลสำคัญ (Key Informants) 4 ท่าน ประกอบด้วย นายด่านศุลกากรอรัญประเทศ ขนส่งจังหวัดสระแก้ว พาณิชย์จังหวัดสระแก้ว และนายด่านตรวจคนเข้าเมืองอรัญประเทศ

เครื่องมือวิจัย

แบบสอบถาม (Questionnaires)

แบบสอบถามชุดที่ 1 บริษัทขนส่ง ผู้รับจัดการขนส่ง ชิปปิ้ง ตัวแทนออกของ ที่ด่านพรมแดนมิตรภาพ ไทย – กัมพูชา

แบบสอบถามชุดที่ 2 ประชาชนชาวกัมพูชาที่หน้าด่านพรมแดนมิตรภาพ ไทย – กัมพูชา บ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

แบบสอบถามชุดที่ 3 เจ้าของร้านค้าที่ขายสินค้าให้กับชาวกัมพูชา ที่ ตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

แนวคำถามสัมภาษณ์ 1 ชุดคำถาม รวม 8 ข้อ ใช้สัมภาษณ์กับบุคคลสำคัญผู้ให้ข้อมูล รวม 4 ท่าน

สถิติและการวิเคราะห์ข้อมูล

แบบสอบถาม 3 ประเภท (Questionnaires) (1) สถิติเชิงพรรณนาความ (Descriptive Statistics) ทั้งโดยร้อยละ อัตราส่วน (2) ระดับทัศนคติที่มีต่อปัจจัยต่างๆ ด้วย Likert Scale 10 ระดับความเห็น (3) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) โดยการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depths Interviews) จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) 4 ท่าน ใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อที่จะนำไปสู่การทดสอบสมมติฐานในประเด็นต่างๆ และ พิสูจน์คำอธิบายทางทฤษฎี

สมมติฐานการวิจัย (Research Assumptions)

(1) การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ก่อให้เกิด การพึ่งพาและการเป็นเมืองบริวารทางเศรษฐกิจ (ตามแนวคำอธิบายทางทฤษฎี ของ ทฤษฎีพึ่งพา) จากระดับการพัฒนาประเทศที่ต่างกัน

(2) การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ก่อให้เกิด อิทธิพลทางการค้าของไทย และอิทธิพลทางความคิด ที่มีต่อความเป็นไทย (Thainess) สะท้อนออกมาจากการแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาคต่อกัน (Unequal Exchange) (ตามแนวคำอธิบายทางทฤษฎี ของ ทฤษฎีระบบโลก)

(3) การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ก่อให้เกิดการไหลของสินค้าไทยและความนิยมในสินค้าและบริการของไทย จากการติดต่อสื่อสารผ่านพรมแดน (Transborder) เกิดเป็นความแปรปรวนในการควบคุมชายแดน (Borderless World) (ตามแนวคำอธิบายทางทฤษฎี ของ ทฤษฎีโลกาภิวัตน์)

ทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

(1) **ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory)** ทฤษฎีพึ่งพาได้รับการพัฒนาจากปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศโลกที่สาม ซึ่งหมายถึง ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศที่ได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ หรือได้ใช้ตัวแบบลำดับขั้นความจำเป็นเติบโตของนักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อว่า Rostow จนทำให้เกิดการตั้งข้อสงสัยว่า คำอธิบายทางทฤษฎีที่อธิบายว่า ประเทศที่ค้าขายกันจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น และราคาปัจจัยการผลิตจะมีแนวโน้มเท่ากัน ใน 2 ประเทศเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นได้จริงกับประเทศด้อยพัฒนา เมื่อมองจากตัวแบบประเทศในกลุ่มละตินอเมริกา เพราะว่า ประเทศเหล่านั้นจะประสบกับภาวะขาดดุลทางการค้าอย่างรุนแรง และภาวะเงินเฟ้อเพิ่มขึ้นในอัตราที่ควบคุมได้ยาก การพึ่งพาเทคโนโลยี เงินกู้ ความช่วยเหลือ และเงินทุนเพื่อการพัฒนาจากต่างประเทศต่างก็เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือแก้ไขให้เบาบางลงได้ในกลุ่มประเทศด้อยพัฒนา และในที่สุด คือ การปรากฏของสภาวะการณ์ที่มีการพึ่งพาต่างประเทศในทุกๆ ด้านซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กับความอ่อนแอของระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศตน

(2) **ทฤษฎีระบบโลก (World System Theory)** จากนัยยะทางทฤษฎีระบบโลก เป็นประสบการณ์ทางโลกโดยการปรากฏของภาวะพึ่งพาและภาวะขึ้นต่อกันในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (Robertson: 2545) ซึ่งมีนัยของคำอธิบายสะท้อน *ความเป็นจริงทางวัฒนธรรม (Cultural Facts)* ภายใต้ระบบเศรษฐกิจโลก ซึ่งมีแนวโน้มที่จะทำให้วัฒนธรรมของโลก (World Culture) มีความเหมือนกัน คำอธิบายทางทฤษฎีระบบโลกสะท้อนภาพการปรับตัวของระบบเศรษฐกิจของกัมพูชา ให้ยอมรับกระแสทุนนิยม และยอมรับในมาตรการทางการค้าของไทย เพื่อเปิดรับตลาดการค้าเสรีจากไทย และสะท้อนให้เห็นถึง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการอุปโภคบริโภคในสังคมกัมพูชาให้ยอมรับความทันสมัยในการเลือกใช้เลือกบริโภคสินค้าไทย และเลือกใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ทันสมัยเป็นอย่างตระวันตกมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงจากกระแสทุนและกระบวนการพัฒนาประเทศกัมพูชาให้ทันสมัย

(3) **ทฤษฎีโลกาภิวัตน์ (Globalization Theory)** วาทกรรมโลกาภิวัตน์มีความสำคัญแต่เข้าใจกันไปอย่างคลาดเคลื่อนเสมอ (cited in Roland Robertson: 2545; p.25) มีการให้คำนิยามของ โลกาภิวัตน์ ที่แตกต่างกันไปมาก ความหมายที่สามารถเข้าใจได้อย่างตรงกันอย่างที่ควรจะเป็น ของคำว่า *โลกาภิวัตน์* คือ การขยายขอบเขตโลก (Global Expansion) และระบบเศรษฐกิจโลก (Global Economy / Global Market) หรือมีส่วนอย่างยิ่งต่อการ

อธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นเรื่อง การขยายตลาดโลก(World Market Expansion) และความสัมพันธ์กันของระบบเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ที่มีที่ตั้งภูมิศาสตร์ห่างไกลกัน

(4) **วัฒนธรรมจากสื่อ (Popular Culture)** วัฒนธรรมจากสื่อ (กล่าวใน กาญจนา แก้วเทพ, 2544) เป็นแนวการศึกษา อิทธิพลของการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสินค้าผ่านสื่อโทรทัศน์วิทยุไทย ที่ส่งผ่านพรมแดนไทย – กัมพูชาอย่างไม่ตั้งใจ ส่งผลต่อความนิยมในสินค้าไทย และธุรกิจบริการต่างๆ ของไทย จากการรับรู้ (Perception) มาเป็น การตระหนักรู้ (Awareness) และเกิดการสมภาพในสินค้าและบริการของไทย และความเป็นไทย (Thainess) ในทุกด้าน

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (ก) เชิงปริมาณ และ (ข) เชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ คือ

(ก) **ผลการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Approach)** มีองค์ประกอบ 2 ด้าน กล่าวคือ (1) ผลจากสมการถดถอยเชิงเส้น (Linear Regression) และ (2) ผลจากการทดสอบระดับทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลแบบสอบถาม (Likert Scale) 10 ระดับความเห็น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

สมการถดถอยเชิงเส้น² เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรต้น (หลายตัวแปร) กับ ตัวแปรตามรวม 2 สมการ โดยใช้ข้อมูลรายไตรมาส ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 – 2561 (รวมระยะเวลา 10 ปี)

สมการที่ 1 การเข้ามาในราชอาณาจักรไทยของชาวกัมพูชา ตัวแปรต้น (X1) ประกอบด้วย

(X11) คือ ปริมาณชาวกัมพูชาที่ผ่านแดนเข้ามา ณ ด่านตรวจคนเข้าเมืองอรัญประเทศ

(X12) คือ ปริมาณรถโดยสารสาธารณะของกัมพูชา ที่จดทะเบียนผ่านเข้า – ออก ณ ด่านศุลกากรอรัญประเทศ

(X13) คือ ปริมาณรถยนต์นั่งส่วนบุคคลของกัมพูชา ที่จดทะเบียนผ่านเข้า – ออก ณ ด่านศุลกากรอรัญประเทศ

(X14) คือ ปริมาณสินค้าส่งออกของไทยไปยังกัมพูชา ในรอบระยะเวลา 10 ปี

สมการที่ 2 การออกไปของชาวไทยในกัมพูชา ตัวแปรต้น (X2) ประกอบด้วย

(X21) คือ ปริมาณชาวไทยที่ผ่านแดนออกไป ณ ด่านตรวจคนเข้าเมืองอรัญประเทศ

(X22) คือ ปริมาณรถโดยสารสาธารณะของไทย ที่จดทะเบียนผ่านเข้า – ออก ณ ด่านศุลกากรอรัญประเทศ

(X23) คือ ปริมาณรถยนต์นั่งส่วนบุคคลของไทย ที่จดทะเบียนผ่านเข้า – ออก ณ ด่านศุลกากรอรัญประเทศ

(X24) คือ ปริมาณสินค้านำเข้าของกัมพูชามายังไทย ในรอบระยะเวลา 10 ปี

ผลการศึกษา พบว่า (จากสมการที่ 1) ปริมาณสินค้าส่งออก และ ปริมาณชาวกัมพูชาที่ผ่านแดนเข้ามา มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนปริมาณรถยนต์นั่งส่วนบุคคล และรถโดยสารสาธารณะที่จดทะเบียน กับขนส่งจังหวัดสระแก้ว ไม่มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงในปริมาณการส่งออกสินค้า (จากสมการที่ 2) ไม่มีตัวแปรอิสระใดที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน

ผลการศึกษา ชี้ชัดว่า การแลกเปลี่ยนสินค้าและการค้าไทย – กัมพูชา นั้น การค้าชายแดนไทยมีอิทธิพลต่อกัมพูชา ในระดับประชาชนชาวกัมพูชา ด้วยข้อมูลในทุกๆ ด้าน ซึ่งตรงกับสมมติฐานในการวิจัย ข้อที่ 1 และ 2 เป็นไปตามคำอธิบายทางทฤษฎีในด้าน การแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาคต่อกัน (unequal exchange) และ อำนาจการครอบครองความเป็นเจ้าในทางเศรษฐกิจและการเมือง (Political and Economic Hegemonic Power)

² เหตุผลที่ใช้ในการศึกษา สมการถดถอยเชิงเส้น เป็นเพราะว่า ต้องการศึกษาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ในรูปแบบ Time – Series Data ตลอดจน ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระต่างๆ ที่มีต่อความนิยมในไทย

การทดสอบระดับทัศนคติ 10 ระดับความคิดเห็น แบบสอบถามชุดที่ 1 ซิปป์และตัวแทนออกของ สะท้อนให้เห็นถึง ความนิยมในสินค้าไทย ในระดับหลักคิดของชาวกัมพูชา ซึ่งกล่าวได้ว่า สินค้าไทยและการค้าชายแดนไทย มีอิทธิพลต่อประชาชนชาวกัมพูชาในระดับสูงมาก ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็น คือ 9.36 แบบสอบถามชุดที่ 2 ผู้ทำการค้าในตลาดโรงเกลือ ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นชาวกัมพูชา สะท้อนว่า ชาวกัมพูชาที่เข้ามาในอำเภอรัฐประเทศ และที่ตลาดโรงเกลือ มีความนิยมในสินค้าไทย และการแพทย์ สาธารณสุขของไทย ในระดับสูงมาก ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็น คือ 9.32 แบบสอบถามชุดที่ 3 ประชาชนชาวกัมพูชา ที่เดินทางโดยใช้บัตรผ่านแดน และพาสปอร์ต ณ ด่านศุลกากรรัฐประเทศ มีความคิดเห็นในทิศทางเดียวกัน ว่า สินค้าไทย มีความทันสมัยและมีคุณภาพที่ดี ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็น คือ 9.48

(ข) ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach)³ พบว่า การวิเคราะห์แบบสัมพัทธ์ที่ผ่านมา โดยผู้ให้ข้อมูล 4 ท่าน มีเนื้อหาจากการวิเคราะห์ ออกมาในรูปแบบ 3 ใน 4 ของผู้ให้ข้อมูล (ร้อยละ 75) มีความเห็นว่า กัมพูชาพึ่งพาไทย มากกว่า ไทยพึ่งพากัมพูชา ก่อให้เกิดการเป็นจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Imperialism) สอดคล้องกับ สมมติฐานการวิจัย ข้อที่ 1 และ 3 โดย (1) การค้าชายแดนสะท้อนความต้องการสินค้าไทย (2) ความขาดแคลนสินค้าบางชนิด ทำให้ความนิยมในสินค้าไทยมีมากกว่าสินค้าจีน (3) ข้ออุปสรรคทางการเมืองระหว่างประเทศ ไม่ส่งผลกระทบต่อ การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา (4) ระบบศุลกากรและการค้า ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกต่อการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา มากกว่าที่จะเป็นการป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมาย ผลการศึกษาดังกล่าว สะท้อนออกมาในเชิงสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงปริมาณ

จากผลการศึกษาทั้ง 2 แนวทาง หากจะอธิบายด้วยทฤษฎีพึ่งพา จะพบว่า ความสัมพันธ์ทางการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา เป็นไปอย่างไม่เสมอภาคต่อกัน (Unequal Exchange) มากกว่าที่จะเป็นการเกื้อกูลช่วยเหลือกัน ซึ่งสอดคล้องกับแกนกลางของคำอธิบายโดยทฤษฎีและตอบรับสมมติฐานการวิจัยในเรื่องอิทธิพลของสินค้าและบริการของไทยในหลักคิดของชาวกัมพูชา และหากจะพิจารณาจากคำอธิบายของ ทฤษฎีระบบโลก จะพบว่า ไทยมีอำนาจทัดทาน และสินค้าไทยมีอิทธิพลต่อหลักคิดของชาวกัมพูชา โดยอำนาจการครอบครองความเป็นเจ้าผู้ครอบครอง (Economic and Political Hegemonic Power) ทั้ง ในทางเศรษฐกิจ และการเมือง

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจาก การค้าชายแดน ไทย – กัมพูชา ไทยมีข้อได้เปรียบ หลายประการ เช่น

- 1) การส่งมอบสินค้าของไทยมีความสะดวกและรวดเร็ว เนื่องจากไทยและกัมพูชามีอาณาเขตติดต่อกันเป็นแนวยาว
- 2) การชำระค่าสินค้าของไทยกับกัมพูชาสามารถกระทำได้โดยวิธีง่ายๆ โดยชำระค่าสินค้าเป็นเงินบาท เงินเหรียญสหรัฐฯ และทองคำทำให้การซื้อขายสินค้าไทยมีความคล่องตัวสูง
- 3) สินค้าไทยมีคุณภาพดี รูปแบบสวยงาม เป็นที่พอใจของตลาดกัมพูชาเพราะชาวกัมพูชานิยมสินค้าไทยจากการโฆษณาทางสื่อ ให้สินค้าไทยเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากกว่าสินค้าจากประเทศอื่นๆ
- 4) การกระจายสินค้าไทยเข้าสู่ตลาดกัมพูชาทางชายแดนมีปริมาณมากทำให้สินค้าไทยครองตลาดต่างจังหวัดของกัมพูชาได้มากกว่าประเทศคู่แข่งรวมทั้งผู้นำเข้ารายใหญ่ของกัมพูชาซึ่งมักจะเป็นหุ้นส่วนกับพ่อค้าไทย

³ เหตุผลที่ใช้ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการศึกษา เป็นไปเพื่อสร้างการตระหนักในความสำคัญของสินค้าและบริการของไทยที่มีต่อหลักคิดของชาวกัมพูชา เป็นหลักการวิเคราะห์หว่านกรรม ในแนวทางหนึ่งของ ทฤษฎีสื่อสารมวลชน

เพื่อเข้าไปกระจายสินค้าต่อให้พ่อค้าส่งและพ่อค้าปลีกในตลาดกัมพูชา ทำให้สินค้าไทยสามารถกระจายอยู่ทั่วทุกตลาดในกัมพูชา

ในขณะที่ ไทยมีความเสียเปรียบต่อกัมพูชา หลายประการ เช่น

- 1) การขนส่งสินค้าทางเรือ ของไทยมีต้นทุนสูงและใช้ระยะเวลาการเดินทางยาวนานกว่าประเทศคู่แข่ง รวมทั้งเที่ยวเรือจากไทยไปกัมพูชามีน้อยเที่ยวกว่าคู่แข่ง เช่น สิงคโปร์
- 2) การซื้อขายสินค้าของไทยกับกัมพูชาจะอาศัยความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทำให้ไม่มีหลักค้าประกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาการคดโกงกันได้
- 3) ต้นทุนการผลิตสินค้าไทยสูง เนื่องจากรัฐบาลไทยมีการจัดเก็บภาษีนำเข้าวัตถุดิบในอัตราที่สูง
- 4) ผู้ผลิตและผู้ส่งออกไทยยังไม่ให้ความสนใจตลาดกัมพูชาอย่างจริงจัง โดยผู้ผลิตสินค้ายังคงปล่อยให้หน้าเป็นผู้ส่งสินค้าของตนเข้าไปจำหน่ายในกัมพูชา ซึ่งบางครั้งนายหน้าชาวต่างชาติจะติดตลกซื้อของสินค้าประเทศตนเอง ทำให้ผู้บริโภคชาวกัมพูชาเข้าใจผิดคิดว่าเป็นสินค้าของประเทศอื่น
- 5) ปัญหาการสู้รบภายในประเทศกัมพูชา ทำให้รัฐบาลไทยงดการออกวีซ่าให้ชาวกัมพูชาที่จะเข้ามาในประเทศไทย ทำให้ผู้นำเข้าของกัมพูชาหันไปซื้อสินค้าจากประเทศคู่แข่งแทน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลกัมพูชายังมีน้อย
- 6) ประเทศคู่แข่ง เช่น เวียดนาม ได้เข้ามาอบรมและสอนภาษาให้กับชาวกัมพูชา ส่งผลให้การติดต่อค้าขายระหว่างเวียดนามกับกัมพูชาทำได้ดีกว่าไทย เนื่องจากมีความเข้าใจในภาษาซึ่งกันและกัน

ผลสรุปจากการวิจัย พบว่า การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ก่อให้เกิด ความพึ่งพาในทางเศรษฐกิจการค้าจากการแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาค (Unequal Exchange) และเป็นความพึ่งพาเชิงโครงสร้างที่ไม่อาจถอยถอนได้ (Structural Imperialism) จนเกิดเป็นจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Imperialism) ต่อชาวกัมพูชา (cited in Immanuel Wallerstein, 1979) เช่นเดียวกับ การศึกษาของ วิทยา สุจริตธนาธิกร และคณะ (2537) ซึ่งสะท้อนจากผลการศึกษาในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในลักษณะที่สอดคล้องต่อกัน ดังนั้น ไทยจึงควรเร่งกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบของการค้าไทย – กัมพูชา ให้มีมากยิ่งขึ้น ในเรื่องของ ทิศทางการค้าชายแดนไทยที่มีต่อกัมพูชาและประเทศเพื่อนบ้าน เช่น การเจรจาเพื่อรื้อตลาดการค้าและส่งเสริมธุรกิจไทยให้เข้าไปเปิดตลาด หรือลงทุนทางตรงในกัมพูชา ในกลุ่มสินค้าที่เป็นที่นิยม เพื่อแบ่งส่วนครองตลาดมาจากจีนและเวียดนาม จากการค้าข้ามพรมแดน (กล่าวใน ภูษณ ปรีรัมย์โนช, 1994) ซึ่งแม้ว่า ข้อจำกัดจากการเมืองระหว่างประเทศ อาจส่งผลกระทบต่อการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ก็ตาม ผลการศึกษานี้ สอดคล้องกับ ผลการวิจัยคุณภาพของ ชลิตา รัตตสาร (2549) ในประเด็น การครอบงำทางวัฒนธรรมจากการค้าไทย – ลาว ซึ่งใช้วิธีวิจัยในการวิจัย 2 วิธี ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งได้พบว่า อิทธิพลทางการค้าของไทย และวัฒนธรรมจากสื่อของไทย มีอิทธิพลต่อหลักคิดของชาวลาว อย่างเด่นชัด ซึ่งได้ข้อสรุปว่า วัฒนธรรมจากการสื่อไทย ส่งผลกระทบต่อการค้าของไทยในลาว

แต่อย่างไรก็ดี การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ก็มีแนวโน้มว่า ไทยจะเป็นฝ่ายที่ได้เปรียบกัมพูชามากยิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต ผลการศึกษาวิจัย สอดคล้องต่อสมมติฐานการวิจัย ทั้ง 3 ข้อ และคำอธิบายทางทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ทั้ง 3 ทฤษฎี และแนวการอธิบาย 1 แนวทาง ทั้งสิ้น

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2544). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรสโปรดักส์.

จักรกริช สังขมณี. (2555). ชุมทางการค้า กับการสร้าง/สลายเส้นแบ่งพรมแดน: มานุษยวิทยาปริทัศน์. สังคมศาสตร์,

- จักรกริช สังขมณี. (2561). ชายแดนศึกษา กับ เขต-ชั้นวิทยาของพื้นที่ใน/ระหว่าง. กรุงเทพฯ: สยามปริทรรศน์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2543). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลิตา รัตสาร. (2549). การค้าไทย – ลาว ในบริบทของการครอบงำทางวัฒนธรรม. *ดุสิตนิพนธ์หลักสูตรสหวิทยาการ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- ภูษณ ปรีชญานิน. (2544). *ฝ่าหนามกุหลาบโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: ภัคธรรส.
- วิทยา สุจริตธนาภิรักษ์ และคณะ. (2537). *การค้าชายแดน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2538). *โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย*. กรุงเทพฯ: 179 การพิมพ์.
- สุรัชย์ ศิริโร. (2546). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Andre Gunder Frank. (1969). *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*. New York: Monthly Review.
- Andre Gunder Frank. (1979). *Dependent Accumulation and Underdevelopment*. New York: Monthly Review.
- Boris G. Andrew. N.M., and Nitin N. Are Leaders Portable. (2006). *Harvard Business Review*. 6.
- Craig J. Raynolds. (1993). *National Identity and its Defenders: Thailand, 1939 – 1989*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Davidson Wuthnow. (1984). *Cultural Analysis*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Denzin. (1978). *Journal of Comparative Social Work* 2009, 1.
- Dos Santos. (1970). *The Structure of Dependence*. American Economic Review.
- F. Cordoso and R. Faletto. (1979). "Dependency and Development. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Immanuel Wallerstein. (1974). *The Modern World System I*. New York: New York Academic.
- Immanuel Wallerstein. (1979). *The Capitalist World – Economy*. Cambridge: Cambridge University.
- Immanuel Wallerstein. (1980). *Processes of the World – System*. USA: Sage Publication.
- Immanuel Wallerstein. (1991). *Culture as the ideological battleground of the modern world – system In Geopolitics – Geoculture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roland Robertson. (2002). *Globalization: Theoretical Perspective and Application*. Bangkok: Thammasart University.